

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת ויקרא, תשס"ז
מספר 696

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

קרבן הנפש

וּנְפֹשׁ פִּי תִקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַה' סֶלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוּ וְיִצַק עָלֶיךָ שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיךָ לְבָנָה (ב:א).
דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ פִּי תִחַטָּא בְּשִׁגְגָה מִכָּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לֹא תַעֲשִׂינָהּ (ד:ב).

א

המילה "נפש" בפסוקים אלה מתפרשת על פי הפשט, כגון בתרגום אונקלוס: "ואנש ארי יקריב" או: "אנש ארי יחוב"; או ראב"ע: "ונפש כי תקריב" - נפש אדם" וכן: "נפש כי תחטא": ומלת נפש – כלל לישראל ולגר ואתם ידעתם את נפש הגר" (שמ' כג:ט); וכן רס"ג: "נפש" – אדם". בנוסף לפירוש הפשט יש פירושים ומדרשי חז"ל המייחסים למילה 'נפש' משמעויות אחרות, כגון רש"י המפרש:

'נפש כי תקריב' - לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה, מי דרכו להתנדב מנחה?
- עני, אמר הקב"ה: מעלה אני עליו כאלו הקריב נפשו.

רש"י נשען על התלמוד (מנחות, קד ע"ב) ומציג שאלה שהעסיקה רבים – היחס בין טיב הקרבן לכוונת המקריב, כלומר האם ככל שהקרבן מעולה כך כוונת המקריב מעולה, או שמא אין בהכרח קשר בין השניים?

כידוע, ההתחבטות בשאלה זו החלה עם הקרבת הקרבן הראשון בתנ"ך (בר' ד:ג-ה):
וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קִין מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַה'. וְהָבֵל הֵבִיא גַם הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוּ וּמִחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע ה' אֶל הָבֵל וְאֶל מִנְחָתוֹ, וְאֶל קִין וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו.

השאלה מתבקשת מאליה: מדוע לא שעה ה' לקין ולמנחתו? תשובה לשאלה אפשר לראות בפירוש רש"י (בעקבות בר"ר כב, ה): "מפרי האדמה" - מן הגרוע". המדרש ובעקבותיו רש"י בא לידי מסקנה זו משום שהבל הביא "מבכורות צאנו", מן המובחר, ואילו אצל קין נאמר שהקריב "מפרי האדמה", לאו דווקא מן המובחר. מכאן אפשר להסיק שיש יחס בין טיב הקרבן למידת כוונתו של המקריב. ואולם לא כן סבור רש"י הירש בפירושו על אתר, ואלה דבריו:

אין הוא אומר: 'וישע ה' אל מנחת הבל, ואל מנחת קין לא שעה', אלא: 'וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה'. ההבדל היה תלוי באישיות המקריבים, ולא בקרבנותיהם. קין היה פסול, ומשום כך נפסל קרבנו, ואילו הבל היה רצוי ומשום כך נרצה קרבנו.

אם כן, רציית הקרבן לפני ה' תלויה באישיות המקריב ולא בטיב המוקרב, וכך עולה מן הפסוק הידוע: "ויאמר שמואל החפץ לה' בעלות וזבחים פשמע בקול ה' הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים" (שמו"א טו:כב).

ב

עתה נחזור לפרשתנו. ייתכן שהתורה השתמשה במילה "נפש" כדי להראות את חשיבות הכוונה ואישיותו המוסרית של המקריב יותר מחשיבות הקרבן. דברים ברוח זו נמצא במשנה (מנחות יג, יא):

אמר בעולת הבהמה: 'אשה ריח ניחוח' ובעולת העוף: 'אשה ריח ניחוח' ובמנחה: 'אשה ריח ניחוח', ללמד שאחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין אדם את דעתו לשמים. וכן בתלמוד (מנחות קי ע"א):

ושמא תאמר: לאכילה הוא צריך? ת"ל: 'אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה' (תה"נ: יב), ונאמר: 'כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה' (שם: ט), לא אמרתי אליכם: זבחו כדי שתאמר אעשה רצונו ויעשה רצוני, לא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם אתם זובחים. רש"י על אתר: "'לרצונכם' – לצורך עצמכם לקיים מצוותי שתהא כפרה לכם בכך".

הפירושים האלה מעידים שהפעילות הנפשית-מוסרית היא עיקרה של הקרבת הקרבן, וכן מידת המאמץ של המקריב ולא איכות הקרבן. כך אפשר ללמוד גם מהמעשים המובאים בויקרא רבה (ג, א):

מעשה בשור אחד שהיו מושכין אותו לקרבן ולא היה נמשך, בא עני אחד וכידו אגודה של טרקסימה (סוג של עשב) והושיטה לו ואכלה וגעש (התעטש) והוציא מחט ונמשך לקרבן. נראה לבעל השור בחלומו קרבנו שלעני קדמך. מעשה באשה אחת שהביאה קומץ אחד שלסולת והיה כהן מבזה עליה ואמ' ראו מה הן מקריבות, מה בזה לאכל מה בזה להקריב, נראה לכהן בחלום אל תבזה עליה כאילו נפשה הקריבה. והלא דברים קל וחומר ומה אם מי שאינו מקריב נפש כתוב בו נפש, מי שהוא מביא נפש על אחת כמה וכמה האוי כאילו נפשה הקריבה.

ג

פירוש אחר למילה "נפש" מכוון לזיקה בין הגוף לנפש במעשה החטא, המחייב תיקון על-ידי שני החלקים באדם. דברים ברוח זו נמצא בדברי רמב"ן בפירושו לפרק ד: ב: 'נפש כי תחטא בשגגה' - בעבור היות המחשבה בנפש, והיא השוגגת, הזכיר כאן נפש. וטעם הקרבנות על הנפש השוגגת, מפני שכל העוונות יולידו גנאי בנפש והם מום בה, ולא תזכה להקביל פני יוצרה רק בהיותה טהורה מכל חטא, ולולי זה היו טפשי העמים זוכים לבא לפניו, ולכן הנפש השוגגת תקריב קרבן שתזכה לקרבה אל האלהים אשר נתנה. ובעבור זה גם כן הזכיר נפש.

גם בקרבן נדבה הזיקה מודגשת כפי שפירש הראב"ע:

'ונפש כי תקריב' - נפש אדם, והזכיר הנפש שהמנחה נדבה, גם הנפש תקרא נדיבה, 'ורוח נדיבה תסמכני' (תה"נא: יד).

נראה שהזיקה בין הגוף לנפש מובאת בבירור במשל המפורסם בויקרא רבה (מרגליות) פרשה ד: 'דבר אל בני ישראל נפש' (ויק' ד: ב). למה נפש? קיפח על הנפש (מרגליות): היכה את הנפש שהיא אחראית לחטא יותר מן הגוף). תני ר' ישמעאל משל למלך שהיה לו פרדס והיו בו ביכורות (תאנים בשלות) נאות. הושיב בו שני שומרין, אחד חיגר ואחד סומא, לשמרו. אמר להן היזהרו בביכורות, הניחן והלך לו. אמר לו חיגר לסומא: ביכורות נאות אני רואה. אמר לו הבא ונאכל. אמר לו: וכי יכול אני להלך? אמר לו סומא: וכי רואה אני? מה עשו רכב חיגר על גבי סומא ונטלו את הביכורות ואכלום. הלכו וישבו להם זה במקומו וזה במקומו. לימים בא המלך אמר להן: היכן ביכורות? אמר לו סומא: וכי רואה אני? אמר לו חיגר: וכי יכול אני להלך? מלך שהיה פיקח מה עשה? הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד. אמר להם: כך עשיתם ואכלתם, כך לעתיד לבוא אומר הקב"ה לנפש: למה חטאת לפני? אומרת לפניו: רבוננו שלעולם אני הוא שחטאתי לפניך? הגוף חטא! מיום שיצאתי ממנו שמא חטאתי? אומר לגוף: למה חטאת? אומר לפניו: רבון העולמים הנפש חטאת, מיום שיצתה ממני לא מושלך אני לפניך כחרס על גבי אשפה? מה הקב"ה עושה? מחזיר נשמה לגוף ודן אותן כאחד.

המשל רואה בנפש ובגוף שתי ישויות עצמאיות, שכל אחת מהן יש בה חיסרון, והחיבור ביניהם הוא המאפשר את עשיית החטא אך גם את כפרתו.

ולענייננו – הקרבת קרבן שאינה מלווה בפעילות נפשית-מוסרית אלא בפעולה חיצונית של ריטואל דתי אינה מכוונת למהות האמיתית שאליה כיוונה התורה בציווי הקרבנות. אין קרבן האדם ממלא את ייעודו אלא אם הוא מלווה ב'קרבן הנפש'.

ד"ר יאיר ברקאי
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע

הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: `sub parasha-l firstname lastname` כאשר `first-name` ו- `last-name` הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.